

॥ सा विद्या या विमुक्तये ॥

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड

'ज्ञानतीर्थ', विष्णुपुरी, नांदेड - ४३१ ६०६ (महाराष्ट्र राज्य) भारत

SWAMI RAMANAND TEERTH MARATHWADA UNIVERSITY, NANDED

'Dnyanteerth', Vishnupuri, Nanded - 431 606 (Maharashtra State) INDIA

स्वामी रामानंद तीर्थ
मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड

Established on 17th September, 1994, Recognized By the UGC U/s 2(f) and 12(B), NAAC Re-accredited with 'B++' grade

Fax : (02462) 215572

Academic-1 (BOS) Section

website: srtmun.ac.in

Phone: (02462)215542

E-mail: bos.srtmun@gmail.com

संलग्नित महाविद्यालयांतील मानवविज्ञान विद्याशाखेतील पदव्युत्तर स्तरावरील द्वितीय वर्षाच्या CBCS Pattern नुसारच्या Revised अभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ पासून लागू करण्याबाबत.

प रि प त्र क

या परिपत्रकान्वये सर्व संबंधितांना कळविण्यात येते की, दिनांक २१ सप्टेंबर २०२१ रोजी संपन्न झालेल्या ५२ व्या मा. विद्या परिषद बैठकीतील ऐनवेळचा विषय क्र. ०३/५२-२०२१ च्या ठरावानुसार प्रस्तुत विद्यापीठाच्या संलग्नित महाविद्यालयातील मानवविज्ञान विद्याशाखेतील पदव्युत्तर स्तरावरील C.B.C.S. (Choice Based Credit System) Pattern नुसारच्या द्वितीय वर्षाच्या खालील विषयाचे सुधारित (Revised) अभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ पासून लागू करण्यात येत आहेत.

१. एम. ए. द्वितीय वर्ष - लोकप्रशासन.
२. एम. ए. द्वितीय वर्ष - मानसशास्त्र.
३. एम. ए. द्वितीय वर्ष - तत्वज्ञान.
४. एम. ए. द्वितीय वर्ष - हिंदी.
५. एम. ए. द्वितीय वर्ष - संस्कृत.
६. एम. ए. द्वितीय वर्ष - उर्दू

सदरील परिपत्रक व अभ्यासक्रम प्रस्तुत विद्यापीठाच्या www.srtmun.ac.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध आहेत. तरी सदरील बाब ही सर्व संबंधितांच्या निदर्शनास आणून द्यावी. ही विनंती.

'ज्ञानतीर्थ' परिसर,

विष्णुपुरी, नांदेड - ४३१ ६०६.

जा.क्र.: शैक्षणिक-१/परिपत्रक/पी.जी. सुधारित-सीबीसीएस
अभ्यासक्रम/२०२१-२२/१५६

दिनांक : ७.१०.२०२१

प्रत माहिती व पुढील कार्यवाहीस्तव :

- १) मा. अधिष्ठाता, मानवविज्ञान विद्याशाखा, प्रस्तुत विद्यापीठ.
- २) मा. संचालक, परीक्षा व मूल्यमापन मंडळ यांचे कार्यालय, प्रस्तुत विद्यापीठ.
- ३) मा. प्राचार्य, सर्व संबंधित महाविद्यालये, प्रस्तुत विद्यापीठ.
- ४) साहाय्यक कुलसचिव, पदव्युत्तर विभाग, प्रस्तुत विद्यापीठ.
- ५) अधीक्षक, मानवविज्ञान विद्याशाखा परीक्षा विभाग, प्रस्तुत विद्यापीठ.
- ६) सिस्टम एक्सपर्ट, शैक्षणिक विभाग, प्रस्तुत विद्यापीठ. यांना देवून कळविण्यात येते की, सदरील परिपत्रकासह अभ्यासक्रम विद्यापीठ संकेतस्थळावर प्रसिध्द करावेत .

स्वाक्षरित

सहा.कुलसचिव

शैक्षणिक (१-अभ्यासमंडळ) विभाग

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड.

संस्कृत अभ्यासक्रम

संस्कृत

पदव्युत्तर (एम.ए.) द्वितीय वर्ष अभ्यासक्रम

तृतीय सत्र व चतुर्थ सत्र

शैक्षणिक वर्ष - २०२०-२०२१ (जून २०२०) पासून

प्रस्तुतकर्ता

संस्कृत अभ्यासमंडळ

संस्कृत
पदव्युत्तर (एम.ए.) द्वितीय वर्ष अभ्यासक्रम
तृतीय सत्र व चतुर्थ सत्र
प्रश्नपत्र (पेपर) शीर्षक

तृतीय सत्र

प्रश्नपत्र -IX	दर्शनशास्त्र -	(75+25= 100)
प्रश्नपत्र -X	नाटक व नाट्यशास्त्र -	(75+25= 100)
प्रश्नपत्र -XI	निरुक्त व व्याकरण -	(75+25= 100)
प्रश्नपत्र -XII	संस्कृत - संशोधनम् -	(75+25= 100)

चतुर्थ सत्र

प्रश्नपत्र -XIII	योगदर्शन व सिद्धांत -	(75+25= 100)
प्रश्नपत्र -XIV	निबंध -	(75+25= 100)
प्रश्नपत्र -XV	धर्मशास्त्र व पुराण -	(75+25= 100)
प्रश्नपत्र -XVI	गद्य व गीतिकाव्य -	(75+25= 100)
प्रश्नपत्र -XVII	प्रकल्पलेखन -	(75+25= 100)

संस्कृत
एम.ए.द्वितीय वर्ष
तृतीय सत्र

प्रश्नपत्र -IX दर्शनशास्त्र गुण - १००

(बाह्य मूल्यमापन ७५ गुण व अंतर्गत मूल्यमापन २५गुण)

- १ सांख्यकारिका – ईश्वरकृष्ण (गुण ४०)
१.१ सूक्ष्म अभ्यास कारिका १-४५
१.२ स्थूल अभ्यास संपूर्ण
२ ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यम् – श्रीमद् शंकराचार्य (गुण २०)
३ दर्शनशास्त्र वाङ्मय इतिहास – (गुण १५)
३.१ उद्भव, ३.२ उपयोगिता, ३.३ विकास, ३.४ प्रतिपाद्यविषयवस्तु, ३.५ प्रमुख वैशिष्ट्ये, ३.६ दर्शनकार व भाष्यकार परिचय

संदर्भ ग्रंथ

- १ रामकृष्ण आचार्य – सांख्यकारिका, साहित्य भंडार, मेरठ.
२ ढुण्डिराज शास्त्री – सांख्यकारिक, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी.
३ पारसनाथ द्विवेदी – सांख्यकारिका, विनोद पुस्तक मंदिर, आगरा.
४ डॉ.ग.वि. कुलकर्णी – सांख्यतत्त्वकौमुदी, महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृति मंडळ, मुंबई.
५ का.वा. अभ्यंकर – ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्य, संस्कृत विद्या परिसंस्था, पुणे.
६ डॉ. श्रीकांत पांडे – भारतीय दर्शन, साहित्य भंडार, मेरठ.
७ आचार्य बलदेव उपाध्याय – भारतीय दर्शन की रूपरेखा, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी.
८ अनु. मंगलदेव शास्त्री – संस्कृत साहित्य का इतिहास, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली.
९ कपिलदेव द्विवेदी – वैदिक दर्शन, विश्वभारती अनुसंधान परिषद, मदोही.

संस्कृत
एम.ए.द्वितीय वर्ष
तृतीय सत्र

प्रश्नप्रत्र -X	नाटक व नाट्यशास्त्र -	(गुण -१००)
-----------------	-----------------------	------------

(बाह्य मूल्यमापन ७५ गुण व अंतर्गत मूल्यमापन २५गुण)

१ मुद्राराक्षस - विशाखदत्त	(गुण ४०)
१.१ सूक्ष्म अभ्यास अंक १-४	
१.२ स्थूल अभ्यास संपूर्ण	
२ भरतनाट्यमंजरी	(गुण-२०)
२.१ प्रकरण ६ - रसविधानं भावव्यंजनञ्च	
२.२ प्रकरण १८ - दशरूपक विकल्पनम्	
३ संस्कृतनाट्य विवेचन	(गुण १५)
३.१ उद्भव, ३.२ विकास, ३.३ स्वरूप, ३.४ अभिनय, ३.५ उपरूपक, ३.६ नाटकीय पात्र,	

संदर्भ ग्रंथ -

- १ सत्यव्रत सिंह - मुद्राराक्षस, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी.
- २ परमेश्वरदीन पाण्डेय - मुद्राराक्षस, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी.
- ३ गो.के.भट - मुद्राराक्षस नाटकम्, महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृति मंडळ, मुंबई. ३२
- ४ र.प.कंगले - दशरूपकविधान, महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृति मंडळ, मुंबई. ३२
- ५ ए.बी.कीथ - संस्कृत नाटक, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली.
- ६ रमाकांत त्रिपाठी - संस्कृत नाट्य सिद्धांत, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी.

संस्कृत
एम.ए.द्वितीय वर्ष
तृतीय सत्र

प्रश्नपत्र -XI	निरुक्त व व्याकरण -	(गुण - १००)
(बाह्य मूल्यमापन ७५ गुण व अंतर्गत मूल्यमापन २५ गुण)		

- १ निरुक्तम् (अध्याय १ व २) – यास्काचार्य (गुण – ४०)
२ व्याकरण – महाभाष्यम् (पस्पशाह्निक – अ.१.पा.१.आ.१) पतंजलि (गुण-२०)
३ व्याकरण ग्रंथ व व्याकरणकार परिचय (गुण - १५)

संदर्भ ग्रंथ

- १ शिवनारायण शास्त्री – निरुक्त के पाच अध्याय, इन्डॉलॉजिकल बुक हाऊस, नई दिल्ली.
२ वै.का.राजवाडे – निरुक्त, आर्य संस्कृति मुद्रणालय, पुणे.
३ उमाशंकर शर्मा ऋषि – निरुक्तम्, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी.
४ लक्ष्मण स्वरुप – निघण्टु तथा निरुक्त, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली.
५ पं. युधिष्ठिर मीमांसक – व्याकरण महाभाष्यम्, रामलाल कपूर ट्रस्ट, हरियाणा.
६ अनु.चारुदेव – व्याकरण महाभाष्य, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली.
७ सत्यकाम वर्मा – संस्कृत व्याकरण का उद्भव और विकास, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली.
८ रमाकांत मिश्र – व्याकरणशास्त्र का संक्षिप्त इतिहास, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी.
९ बलदेव उपाध्याय – संस्कृत शास्त्रों का इतिहास, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी.

संस्कृत
एम.ए.द्वितीय वर्ष
तृतीय सत्र

प्रश्नपत्र -XII	संस्कृत - संशोधनम्	(गुण -१००)
-----------------	--------------------	------------

(बाह्य मूल्यमापन ७५ गुण व अंतर्गत मूल्यमापन २५ गुण)

- १ संस्कृत - संशोधनम् (गुण -७५)
- १.१ परिभाषा, स्वरूप, प्रयोजन, व्याप्ती, पद्धती, प्रकार, संशोधकाचे गुण, शोधविषयनिश्चित, प्रकल्पसंरचना.
- १.२ संशोधनाचे प्रकार, वाङ्मयीन संशोधन, आंतरविद्याक्षेत्रीय संशोधन
- १.३ संशोधन प्रक्रिया, समस्या-निर्धारण, संशोधन, संशोधन साधने, माहिती-व्यवस्थापन
- १.४ भाषांतरीकरण, भाषांतरीकरणाचे आदर्श रूप व प्रकार
- १.५ शोधनिबंधनिर्मिति - प्रविधी

संदर्भ ग्रंथ

- १ शं.रा.राणे - मराठी साहित्य संशोधन-स्वरूप आणि दिशा
- २ नगेन्द्र -अनुसंधानस्य प्रविधि प्रक्रिया, राष्ट्रीय संस्कृत संस्थानम्, नई दिल्ली.
- ३ प्रदीप आगलावे - सामाजिक संशोधन पद्धती, प्रशांत पब्लिकेशन्स, नारायण पेठ, पुणे.
- ४ स.दा.क-हाडे - संशोधन सिद्धांत आणि पद्धती, लोक वाङ्मय गृह, मुंबई.
- ५ सौ.नलिनी चाफेकर - अनुवादशास्त्र, श्री म.ग.चाफेकर, ठाणे.

संस्कृत
एम.ए.द्वितीय वर्ष
चतुर्थ सत्र

प्रश्नपत्र -XIII योगदर्शन व सिद्धांत (गुण - १००)

(बाह्य मूल्यमापन ७५ गुण व अंतर्गत मूल्यमापन २५ गुण)

- १ योगदर्शन (व्यासभाष्यम्) – पतंजलि (गुण - ४०)
- १.१ समाधिपाद
१.२ साधनपाद
- २ दर्शनपरिचयम् – (गुण - २०)
- २.१ श्रीरामानुजदर्शनम्,
२.२ निंबार्कदर्शनम्,
२.३ मध्वदर्शनम्,
२.४ वल्लभदर्शनम्
- ३ सर्वदर्शनसंग्रह – (गुण - १५)
- ३.१ चार्वाक दर्शन परिचय व सिद्धांत,
३.२ बौद्धदर्शन परिचय व सिद्धांत,
३.३ जैनदर्शन परिचय व सिद्धांत

संदर्भ ग्रंथ

- १ द्विजेन्द्रनाथ – संस्कृत साहित्य विमर्श, भारती प्रतिष्ठानम्, मेरठनगर, उत्तरप्रदेश
२ स्वामी हरिहरानंद – पातंजल योगदर्शनम्, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली.
३ नारायण मिश्र – पातंजलयोगदर्शनम्, भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली.
४ उमाशंकर शर्मा ऋषि – सर्वदर्शन संग्रह, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी.
५ वासुदेवशास्त्री अभ्यंकर – सर्वदर्शन संग्रह, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी.
६ सिंधु डांगे – जैन धर्म व तत्त्वज्ञान, महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ, नागपूर.

संस्कृत
एम.ए.द्वितीय वर्ष
चतुर्थ सत्र

प्रश्नपत्र -XIV	निबंध	(गुण -१००)
-----------------	-------	------------

(बाह्य मूल्यमापन ७५ गुण व अंतर्गत मूल्यमापन २५गुण)

आगम (तंत्रज्ञान) व निगम (वैदिक साहित्य)मूल ग्रंथ आधारीत विषय चिंतन (गुण -७५)

१ देवता विचार

२ जीव, जगत् व जगदीश्वर चिंतन

३ जीवनपद्धती

४ शिक्षा

५ कृषी

६ संस्कार

७ आरोग्य

८ योगविद्या

९ नीतिमूल्य

१० पर्यावरण

संदर्भ ग्रंथ

डाँ.बलदेव उपाध्याय – संस्कृत साहित्य का बृहद् इतिहास, उत्तर प्रदेश संस्कृत संस्थान, दिल्ली.

श्री पं.रघुनंदन शर्मा – वैदिक संपत्ति, दयानंद संस्था, वेदमंदिर, नई दिल्ली.५

द्विजेन्द्रनाथ शास्त्री – संस्कृत साहित्यविमर्शः, भारती प्रतिष्ठान, मेरठ, उत्तर प्रदेश.

ओमप्रकाश पाण्डेय – वेदकालीन प्रौद्योगिकी, राष्ट्रीय वेदविद्या प्रतिष्ठान, उज्जैन.

ब्रजवल्लभ द्विवेदी – निगमागम संस्कृति, वीरशैव अनुसंधान संस्था, जंगमवाडी मठ, वाराणसी.

ब्रजवल्लभ द्विवेदी – पारमेश्वरागम -मीमांसा, शैवभारती शोध प्रतिष्ठान, जंगमवाडी मठ, वाराणसी.

ब्रजवल्लभ द्विवेदी –सिद्धांतप्रकाशिका, शैवभारती शोध प्रतिष्ठान, जंगमवाडी मठ, वाराणसी.

कपिलदेव द्विवेदी – वेदों में विज्ञान, विश्वभारती अनुसंधान परिषद.

वि.वा. कदंबेळकर – संस्कृत साहित्याचा सोपपत्तिक इतिहास, शारदा प्रकाशन, नागपूर.

संस्कृत
एम.ए.द्वितीय वर्ष
चतुर्थ सत्र

प्रश्नपत्र -XV	धर्मशास्त्र व पुराण	(गुण -१००)
----------------	---------------------	------------

(बाह्य मूल्यमापन ७५ गुण व अंतर्गत मूल्यमापन २५गुण)

- १ कामन्दकीय नीतिसार – सर्ग १७ – कामन्दक (गुण २०)
२ पारस्कर गृह्यसूत्र (काण्डम्-१-२) (गुण २०)
३ धर्मशास्त्र परिचय – (गुण- २०)
३.१ ग्रंथ,
३.२ परिचय
३.३ आश्रम
३.४ संस्कारधर्म व राजधर्म
४ पुराण इतिहास (गुण- १५)
४.१ परिभाषा
४.२ महापुराण
४.३ उपपुराण
४.४ पौराणिक सृष्टीविज्ञान

संदर्भ ग्रंथ

- १ कामन्दक – कामन्दकीय नीतिसार, आनंदाश्रम, पुणे.
२ सुधाकर मालवीय – पारस्कर गृह्यसूत्र, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी.
३ डॉ.पी.व्ही. काणे – धर्मशास्त्र का इतिहास, उत्तर प्रदेश हिंदी संस्थान, वाराणसी.
४ आचार्य बलदेव उपाध्याय – पुराण विमर्श, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी.
५ सिन्धु डांगे – भारतीय साहित्याचा इतिहास, महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ, नागपूर.

संस्कृत
एम.ए.द्वितीय वर्ष
चतुर्थ सत्र

प्रश्नपत्र -XVI	गद्य व गीतिकाव्य	(गुण -१००)
-----------------	------------------	------------

(बाह्य मूल्यमापन ७५ गुण व अंतर्गत मूल्यमापन २५गुण)

१ कादम्बरी (कथामुख) – बाणभट्ट	(गुण -४०)
२ गीतगोविंद – कवि जयदेव	(गुण-२०)
३ गद्य व गीतिकाव्य इतिहास	(गुण -१५)
३.१ बाणभट्ट	
३.२ सुबंधु	
३.३ दण्डी	
३.४ अंबिकादत्त व्यास	
३.५ अमरुक	

संदर्भ ग्रंथ

- १ कृष्ण मोहनशास्त्री – कादम्बरी, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी
- २ सी.एम.रिडींग – कादम्बरी, मुंशीराम मनोहरलाल, दिल्ली.
- ३ दुर्गा भागवत – बाणाची कादम्बरी, वरदा बुक्स प्रकाशन, पुणे.
- ४ दुर्गा भागवत – रसमयी, वरदा बुक्स प्रकाशन, पुणे.
- ५ आनंद साधले – गीतगोविंद, मँजेस्टिक बुक स्टॉल, पुणे.
- ६ बलदेव उपाध्याय – संस्कृत साहित्य का इतिहास, शारदा निकेतन, वाराणसी.

संस्कृत
एम.ए.द्वितीय वर्ष
चतुर्थ सत्र

प्रश्नपत्र -XVII	प्रकल्पलेखन (अनिवार्य)	(गुण -१००)
(शोध प्रकल्प ७५ गुण व मौखिक चाचणी २५गुण)		

शोध प्रकल्प (गुण -७५)
प्रत्येक विद्यार्थ्याने प्राध्यापकाच्या मार्गदर्शनानुसार अभ्यासक्रमाव्यतिरिक्त एका विषयावर शोध प्रकल्प एम.ए.द्वितीय वर्ष चतुर्थ सत्राच्या परीक्षेपूर्वी विभागाकडे सादर करणे अनिवार्य आहे.

शोध प्रकल्प स्वरूप

संस्कृत साहित्य संशोधन पद्धतीनुसार हा प्रकल्प असावा.

- १ स्वारातीम विद्यापीठ, नांदेड द्वारा निर्देशित प्रकल्प पुस्तिका
- २ प्रस्तावना
- ३ अनुक्रमणिका
- ४ प्रकल्पात एकूण प्रकरणे १ ते ५ असावीत.
- ५ प्रकरण ५ प्रकल्पाचा निष्कर्ष असावा.
- ६ संदर्भ ग्रंथ सूची

मौखिक चाचणी

(गुण - २५)

शोध प्रकल्प लेखन पुस्तिका विभागाकडे सादर केल्यानंतर विभागाच्या वतीने मौखिक परीक्षेचे आयोजन करण्यात येईल. यात खालील पैलु महत्त्वाचे आहेत.

- १ विषयज्ञान
- २ प्रस्तुती
- ३ लेखनपद्धती
- ४ संशोधन पद्धती
- ५ उपयोगिता